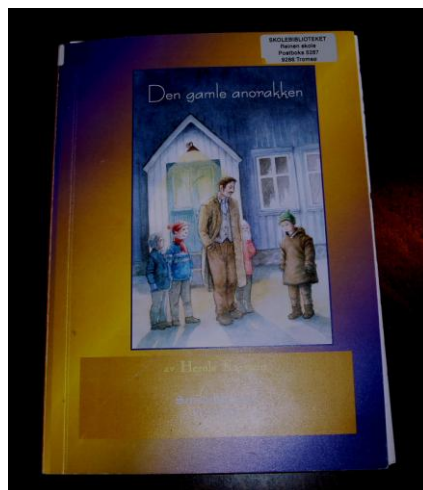

**EUREKA
Digital
9-2008**

Elevenes syn på mobbing

Tanker etter å ha lest den skjønnlitterære boka

Den gamle anorakken

Ingvild Kamplid og Inger Berg Wilhelmsen

Rapport fra prosjekt ved Reinen skole, Tromsø kommune og

Høgskolen i Tromsø, Avdeling for lærerutdanning,

2008

Prosjektet inngår i Tiltak12 i Utdanningsdirektoratets tiltaksplan "Gi rom for lesing!",

koordinert av Høgskolen i Hedmark

EUREKA DIGITAL 9-2008

ISSN 0809-8360

ISBN-13: 978-82-7389-200-3

INNHold

FORORD	4
1. INNLEDNING	5
Bakgrunn for prosjektet.....	5
Samarbeidsparter.....	5
Kort beskrivelse av leseopplegget	6
Valg av bok.	7
Opplegg for elevsamtaler.....	7
2. OPPSUMMERING OG TOLKNING AV ELEVSAMTALENE ETTER LESING AV DEN GAMLE ANORAKKEN	8
Oppfatning av innholdet i boka	9
Hva handlet boka om?.....	9
Hva gjør hovedpersonene?	9
Hvordan likte elevene boka og leseopplegget?	10
Hva tror elevene at forfatterens hensikt med boka kan være?	10
Kjenner elevene seg igjen i boka?	11
Hvilken betydning elevene tror at lesing av boka kan ha for elevenes syn på mobbing	12
Gjør situasjonen lettere for elever som blir mobbet.	12
Gjør det lettere for tilskuerne å si fra?	12
Vanskeligere å si fra om den mobbing som er verbal eller sosialt utstøtende.	13
Ikke så stor betydning for de største elevene?	13
Tilskuernes rolle	13
Hva betydde boka for de ti elevparene?	15
Synspunkter på hva som bør gjøres.....	16
3. HAR LESING AV SKJØNNLITTERATUR BETYDNING FOR ELEVENES HOLDNING TIL MOBING? HER EKSEMPLIFISERT VED LESING AV DEN GAMLE ANORAKKEN.	16
LITTERATURLISTE	22
VEDLEGG:	23
SPØRSMÅL KNYTTET TIL ELEVENES EGEN SKOLEHVERDAG, SYNSPUNKTER PÅ SKOLEMILJØET OG HVORDAN MOBING KAN MOTVIRKES.	23
Hva er Zero?.....	23

Hva skal til for at alle elever skal ha det bra og trives på skolen?	23
Hva kan vi (de voksne og elevene) gjøre for å hindre at det er mobbing på skolen?	24
Elevenes rolle og ansvar	24
Lærerne og de voksne på SFO sin rolle og ansvar ut fra elevenes synspunkter	26
Rektors rolle og ansvar ut fra elevenes synspunkter	26
Foreldrenenes rolle og ansvar ut fra elevenes synspunkter	27

Forord

Vi retter en stor takk til følgende personer som bidro til gjennomføringen av leseprosjektet og til å belyse det viktige temaet: Forebygging og stopping av mobbing i skolen:

- Studenter og pedagogikklærer fra linje for praktisk estetisk lærerutdanning, PELU, ved Avdeling for lærerutdanning, Høgskolen i Tromsø, som gjennomførte samtaler med elevene,
- norsklærerne ved Reinen skole, som gjennom sin undervisning bidro til elevenes engasjement i å belyse et svært viktig tema, og
- forfatteren av *Den gamle anorakken*, som foruten å bidra til en leseropplevelse til ettertanke også stilte opp og møtte en del av elevene mens opplegget pågikk.

Spesielt vil vi takke *elevene ved Reinen skole* for interessante tanker om hva lesing av *Den gamle anorakken* betydde for dem, og mange kloke råd om hva elever og voksne kan gjøre for å bidra til et tryggere og bedre skolemiljø for alle.

De praktiske rådene kommer spesielt fram i vedlegget til rapporten. De kan brukes som et utgangspunkt for å diskutere tiltak mot mobbing ved egen skole.

Tromsø, november 2008

Ingvild Kamplid og Inger Berg Wilhelmsen

Rapport fra et leseprosjekt ved Reinen skole:

Elevenes syn på mobbing. Tanker etter å ha lest boka *Den gamle anorakken*

Prosjektet inngår i Tiltak12 i Utdanningsdirektoratets tiltaksplan ”*Gi rom for lesing!*” .

Tiltakene er koordinert av Høgskolen i Hedmark.

1. Innledning

Bakgrunn for prosjektet

Reinen skole ville kombinere tiltaket ”Gi rom for lesing” med å ta opp temaet mobbing på 5. og 6. klassetrinn. Skolen har tidligere vært gjennom fasene i Zeroprogrammet. *Zero* er valgt som navn på programmet fordi målsettingen er å etablere null toleranse mot mobbing i skolen. Dette opplegget bygger på erfaringer fra et tidligere utviklingsarbeid ved skolen, der en hadde et leseprosjekt som fikk tittelen *Fortellinger mot mobbing*. Dette opplegget var en del av Utdanningsforbundets prosjekt: *Sammen mot mobbing - lokalt arbeid mot mobbing i barnehager og skoler*, der Reinen skole i samarbeid med en av veilederne i *Zero*, Ingvild Kamplid, fant det interessant å se nærmere på hvordan lesing av barne- og ungdomslitteratur kunne fremme holdninger som bidrar til å forstå og avdekke problemet og stimulere til aktiv medvirkning mot at mobbing skjer (Kamplid 2005).

Spørsmålet skolen stilte seg før prosjektet startet var: *Har lesing av skjønnlitteratur om temaet mobbing innvirkning på elevers forståelse og empati, og hva betyr det for elevenes tanker om elevenes og de voksnes rolle i arbeidet med å forebygge og stoppe mobbing?*

Samarbeidsparter

Prosjektet ble gjennomført i samarbeid mellom Reinen skole og Høgskolen i Tromsø - avd for lærerutdanning. Deltakere i prosjektet var studenter fra linje for praktisk/estiske fag, andre studieår ved Høgskolen i Tromsø sammen med sin pedagogikklærer, elever og lærere fra 5. og 6. klasse ved Reinen skole, Inger Berg Wilhelmsen, skolebibliotekansvarlig ved Reinen skole og Ingvild Kamplid, høgskolelektor i pedagogikk ved Høgskolen i Tromsø. De to sistnevnte var prosjektledere.

Kort beskrivelse av leseopplegget

Ei gruppe fra 5. trinn og ei gruppe fra 6. trinn har lest og arbeidet med ei boka. Hver gruppe er på ca 20 elever.

For elevene på 6. trinn har skolen brukt en systematisk modell for arbeid med lesestrategier. Denne modellen er i utgangspunktet hentet fra den amerikanske leseforskeren Susan Mandel Glazer, men skolen har også brukt elementer fra heftet 'Bok i bruk på 5.– 7. trinn' fra Lesesenteret i Stavanger. Etter at læreren hadde fortalt om boka og lest det første kapittelet, blei arbeidsmåten forklart og demonstrert. Elevene hadde så i hjemmelekse å lese teksten nøye og forberede seg på felles gjennomgang av fortellinga i lesesirkel på skolen. Hver lesesirkel besto av fire – fem elever, og hver elev hadde sin oppgave beskrevet på et rollekort. En elev var *regissør* og skulle forberede spørsmål til gruppa og til hver enkelt av elevene. En annen var *opplyser* og skulle fortelle de andre om hvilke bilder han eller hun så for seg knyttet til et avsnitt i teksten. Den tredje var *ordkunstner* og skulle plukke ut ord som var morsomme, spennende eller vanskelige å finne forklart i ordbok. Fjerdemann var *avsnittsguide* og skulle velge ut et avsnitt som han leste høyt for de andre. Den femte på gruppa var *kobler* og skulle finne et avsnitt i teksten som ga assosiasjoner til noe hun eller han kjente igjen, hadde lest, sett eller opplevd tidligere. Elevene på 6. trinn hadde også besøk av forfatteren i klassen og hadde samtale med ham.

Elevene på 5. trinn hadde en veksling mellom høgtlesing og stillelesing. På grunn av andre undervisningsmessige planer, hadde dette trinnet litt kortere tid på å lese og bearbeide boka. I tillegg til lesinga i timene, hadde elevene enkelte sider i lekse. Læreren leste også høyt for elevene under spisetida og i andre pauser. Noen sekvenser leste ikke elevene sjøl, men læreren gjenfortalte dem for elevene. Klassen hadde samtaler etter hvert kapittel, med muntlig oppsummering og elevkommentarer til hendelsene. Noen vanskelige ord og uttrykk ble også tatt opp i disse samtalene.

Elevene på 5. trinn møtte ikke forfatteren av boka. De samarbeidet heller ikke i grupper, slik 6. trinn gjorde. Men elevene var tydelig engasjert i fortellinga, og refererte til handlinga i samtale med andre lærere. Det er meget sannsynlig at lærerens engasjerte formidling var en vesentlig faktor i denne sammenhengen.

Valg av bok

Skolen har for dette prosjektet valgt boka ”*Den gamle anorakken*”, av Herolv Karstein.

Forfatteren er fra Tromsø. Han har tidligere vært lærer og rektor og har god kjennskap til hva som foregår i et skolemiljø. I innledningen til boka ”vaskeseddel” står det:

Den gamle anorakken' er ei barnebok mot mobbing. Problemet er minst like stort i dag som for 50 - 60 år sidan. Erting og plaging var vanlige uttrykk den gongen, ordet mobbing er kome til seinare.

Ordensreglar og irettesetting er ikkje nok, på fleire måtar må ein prøve å komme mobbing til livs.

Opplegg for elevsamtaler

For å høre hva elevene satt igjen med etter å ha lest boka, hadde vi samtaler med 10 elevpar, 5 par fra 6. klasse og 5 par fra 5. klasse. 7 av elevparene ble intervjuet av to og to lærerstudenter, mens 3 av elevene ble intervjuet av prosjektlederne. En ledet samtalen mens den andre observerte og noterte. Det var mulig å skifte på å spørre og notere underveis, slik at alle fire kunne være med i samtalen. Det var frivillig for elevene å delta i samtalen. Elevene fikk et skriv med en kort informasjon om arbeidet med boka med seg hjem. Nederst på arket var en slipp der foresatte skulle krysse av om de ga samtykke til at deres barn skulle delta i intervjuet. De aller fleste elevene fikk lov til å være med, og ut fra disse valgte kontaktlærer ut de som skulle være med på intervjuene.

Elevene ble intervjuet parvis og fikk selv bestemme hvilken medelev de skulle la seg intervjuet sammen med. Tanken bak opplegget var at når vi intervjuet to og to skulle samtalen ta mindre preg av et intervju og mer være en samtale der de sammen med oss reflekterte over hva de hadde opplevd gjennom lesing av boka og opplegget i klassen. Vi kan i ettertid se at det nok kan hende at enkelte elever hadde uttalt seg friere om de hadde vært alene med de voksne. Et par besto av en gutt og en jente. Ellers er det jentepar og guttepar. Vi har nå 7 gutter og 11 jenter i utvalget. Dette er en kvalitativ studie der vi mer tenker relevans enn representativitet ut fra antall. Det vi prøver å passe på, siden de er færre, er at guttenes stemmer kommer fram i rapporten på lik linje med jentenes. Halvparten av elevene er fra 6. årstrinn og andre halvparten fra 5. årstrinn. Elevene fra 6. årstrinn har hatt gruppesamtaler etter modellen til Glazer, jfr innledningen, mens elevene i 5. klasse bare har samtalt noe om den i klassen. Elevene i 6. klasse har hatt foredrag av forfatteren. Det har ikke elevene i 5. klasse. Vi har ikke skilt mellom gutter og jenter og elever i 5. og 6. klasse i den totale oppsummeringen fordi materialet er lite, og det var ikke lett å få øye på klare forskjeller mellom synspunktene i utvalget. Noen forskjeller går fram av kommentarene og disse kommer fram i oppsummeringen.

2. Oppsummering og tolkning av elevsamtalene etter lesing av *Den gamle anorakken*

Vi vil her gi ei kort oppsummering og tolkning av hva elevene som ble intervjuet hadde fått ut av boka. Siden skolen har implementert Zero, et nasjonalt program mot mobbing utarbeidet av Senter for atferdsforskning, vil tolkningen i stor grad være preget av dette programmets teorigrunnlag. Roland (2007: 104) har uttrykt hensikten med å bruke litteratur i arbeidet med å forebygge mobbing på følgende måte:

For alle alderstrinn i grunnskolen og videregående skole finnes det god litteratur, der leseren lett identifiserer seg med den som lider overlast...

Slik litteratur har ofte helter, en eller flere som trosser fare og setter standard. De blir venner med den som ikke har det bra, og de står sammen mot urett. Dette har appell til både barn og unge. I hovedsak er slik bruk av litteratur et ledd i det en kaller kognitiv trening. Teksten inviterer til innlevelse og empati, og den stiller opp moralske koder og verdier. I noen grad kan slik tekster også gi ideer og modeller for handlinger, og da nærmer man seg sosial trening.

I første rekke vil vi her fokusere på *opplevelsen*. Vi mener at litteraturens, det vil si fortellingenes, fortrinn nettopp er at de appellerer til den emosjonelle siden av oss. Samtidig er det viktig å sette opplevelsen inn i en kontekst. Vårt utgangspunkt er at vi tror skjønnlitteraturen kan bidra til å utvide forståelsen for fenomenet mobbing, særlig hvis lesingen følges opp med samtaler. Et av våre mål er å gi elevene en utvidet forståelse for og bevissthet om mobbing som fenomen. Et annet mål er å gi dem positive leseopplevelser. Skal vi ha sjanse til å gi elevene positive forbilder sett ut fra hva vi oppfatter som sunne reaksjoner i arbeidet mot mobbing, må elevene like fortellingene og identifisere seg med personene. Her er en utfordring når det gjelder litteratur om vanskelige tema som mobbing. Det er ikke alltid morsomt å lese om det. Det aktiviserer ubehagelige minner, og kan konfrontere leseren med sider ved seg selv som kan være vanskelig å vedkjenne seg.

Oppfatning av innholdet i boka

Hva handlet boka om?

Alle elevene hadde fått med seg at boka handla om en gutt som ble ertet/mobbet, og at plagingen hadde noe med at gutten ble sendt på skolen i en gammel anorakk fordi foreldrene ikke hadde råd til å kjøpe ny. Som en av dem sa: *De andre elevene tenkte han var teit som hadde slike klær.* De var mindre opptatt av at han hadde blitt mobbet fordi han ikke var flink på skolen. Det hadde også gjort inntrykk på en del av dem at læreren ikke greip inn mot mobbinga.

Hva gjør hovedpersonene?

Elevene hadde mest fokus på hovedpersonene Jan Erik, som ble mobbet, og Torild, som var en av dem som mobbet han.. Når vi spør hva hovedpersonene gjør, så er elevene mest opptatt av forholdet mellom Torild og Jan Erik, og at Torild mobber Jan Erik. Samtidig sier noen at Jan Erik mobber Torild fordi han slo henne. Alle husker at Jan Erik seilte på et isflak, fløt ut i fjorden og ble reddet. Uhellet skjedde da han skulle hente den gamle anorakken som han hadde gjemt under et brukar. Det synes likevel som det er vanskelig for elevene å få tak i at det i utgangspunktet er et ujevnt styrkeforhold mellom Jan Erik og Torild. Ut fra skildringene i den første delen av boka, er Jan Erik den svakeste parten. I boka er det en beskrivelse av en modig jente som heter Eli, og som sier i fra om at de skal slutte å plage Jan Erik, men henne er det få som nevner. Det kan tyde på at elevene ikke er særlig bevisste på tilskuernes betydning i forhold til om en elev blir mobbet eller ikke. Det kan også tyde på at det skal mer til å forstå dette ut av teksten fordi det krever en perspektivdreining bort fra den som mobber og blir mobbet til at vi alle har et ansvar. Forklaringen kan også være at forfatteren har gitt tilskuerne liten plass i boka, eller at lærerne har hatt lite fokus på tilskuernes rolle i gjennomgangen av boka. Noen av svarene på spørsmålet der elevene skal komme med synspunkter på hvordan mobbing kan motvirkes i eget skolemiljø, viser også at noen elever synes det er vanskelig å gripe inn fordi det kan innebære risiko for deres egen posisjon i elevgruppa. Samtidig kommer det fram at elevene er opptatt av temaet og mener at medelever er forpliktet til å si fra og til å gripe inn når mobbing foregår.

Hvordan likte elevene boka og leseopplegget?

På spørsmål om *hvordan elevene likte boka*, svarte de fleste at de likte best den spennende delen der Jan Erik seilte på isflaket og ble reddet til slutt. Flere svarte også at de likte at han og Torild ble venner på slutten av boka. Det virket som de hadde et stykke på vei levd seg inn i hovedpersonens situasjon og identifisert seg med han. Det synes å bety mye at det går bra til slutt. Jan Erik blir ikke bare en vinner i boka. Han blir en vinner blant leserne også (jfr tidligere sitat fra Roland 2009: 104). Det ble samtidig uttrykt av flere at de likte minst at han ble mobbet for klærne og at læreren ikke greip inn.

Et elevpar uttrykte at de syntes boka var vanskelig å lese og at den var kjedelig. Det ga oss noen tanker om at dersom ikke innholdet avpasses med leseferdighetene, går det gjerne ut over innstillingen til selv litteraturen også. Det samme paret uttrykt nemlig at de likte gruppearbeidet der de fikk roller som regissør, avsnittguide, ordkunstner osv. *Det var artig*, sa de. Samtidig svarte de benektende på at de hadde diskutert boka i klassen. Av svarene for øvrig går det fram at noen av elevene i disse gruppediskusjonene hadde kommet til at det var dumt å mobbe medelever for klærne deres. På spørsmålet om de hadde diskutert boka i klassen, svarte alle de andre parene i 6. klasse at de hadde jobbet med boka i grupper og med roller.

Alle syntes dette hadde vært en positiv opplevelse unntatt et par som sa at de ikke helt forsto hvordan de skulle gjennomføre roller, men gruppa hadde diskutert og blitt enige om at ikke alle trengte fancy jakker og klær. Det var første gangen denne arbeidsmetoden ble brukt i elevgruppa, og her kan det vel tenkes at potensialet ved metoden ikke er fullt utnyttet. Det kan virke som elevene syntes det var fint å arbeide med rollespillene, men at metoden for elevene kanskje ikke fullt ut ble satt i sammenheng med innholdet i boka.

Etter det inntrykk vi fikk fra svarene, hadde ikke femteklassingene jobbet så mye med å diskutere boka som elevene i 6. klasse. Et par mente at *de andre elevene* syntes boka var kjedelig. Det var mye støy i elevgruppa under opplegget. Noen mente at det betydde mye at læreren leste deler av boka høgt, han gjorde det spennende. Det ble også nevnt at det var et poeng å slippe norskleksa.

Hva tror elevene at forfatterens hensikt med boka kan være?

På spørsmålet om hvorfor de tror forfatteren har skrevet boka, fikk vi svar som viste at alle hadde fått med seg at budskapet hadde noe med mobbing å gjøre, men fokuset deres var litt

forskjellig. 6. klassesetrinn har hatt besøk av forfatteren, det har ikke 5. klassesetrinn og det påvirker elevenes svar. Eksempel på utsagn:

- Han har opplevd det selv. Enten vært med på det eller blitt mobbet selv. Det kan virkelig ha skjedd.
- Han var på besøk. Det er litt sant det som står i boka, ikke alt - Han snakka om at det må ikke være fancy jakker, jakken må være varm. - Anorakken var varm.
- For å fortelle hvordan det er å bli mobba for barn.
- Viktig tema – mobbing, ikke alltid man har råd til nye *klea*.
- For at det skal bli slutt på mobbing. Det er ikke så mange som bryr seg.

Kjenner elevene seg igjen i boka?

På spørsmålet: *Kjenner du deg igjen i det som skjer i boka, det vil si ligner det noe du har opplevd?*, var det fire elever (to par) som sa at de ikke syntes de kjente seg igjen i fortellingen i boka. De øvrige ni parene hadde eksempler på at de hadde opplevd at andre elever eller de selv er blitt plaget. Noen svarer generelt, og det kan virke som noen synes dette er vanskelig å snakke om. Andre forteller at de har sett noen som har blitt mobbet, eller har søsken som har blitt det, men at de selv ikke har vært utsatt. Ikke så overraskende er det ingen som kommer inn på at de selv har vært med å plage noen. Eksempler på utsagn:

- Om man er kjæresten kan man bli mobbet. – Det skjer ofte i vår klasse. – Sjuendeklassingene erter alle. De erter og banker mange, ikke alle.
- Ja, det har skjedd Eva. Hun var alene. – Man skal ikke terge andre. – Alle har forskjellig smak!
- Har venn som blir ertet, det kunne skjedd i dag også, om noen ikke hadde en kul genser.
- Ja, det ligner noe vi har opplevd både på skolen og hjemme.
- Ja, jeg ble mobba før. Hadde ikke lyst til å gå på skolen.
- Ja, når læreren ikke gjorde noe, når han ble mobba

Eksemplene viser også at de er opptatt av at voksne på skolen og SFO bør gripe inn;

En gutt heiv en stein så jeg blødde. Jeg gikk hjem. De på SFO fikk det ikke med seg, det var nesten på utsiden av skolegrensa. En av foreldrene til en unge på SFO så det, så at blodet rant, men han hentet bare ungen sin og kjørte. – De voksne er mye ute, men de kunne vært mye mer ute. De er ikke oppe i skogen.

Et par har også et eksempel på at voksnes inngripen også kan virke forebyggende:

Vi var ofte uvenner før, men det var ikke så gøy. Vi fikk klistremerker av læreren vår når vi var venner og vi fikk lov til å gå på biblioteket og arbeide med data.

Hvilken betydning elevene tror at lesing av boka kan ha for elevenes syn på mobbing

De fleste mener at det har hatt betydning, men noen sier også oppriktig at i noen tilfeller hjelper det ikke. Svarene viser at elevene har et realistisk syn på hvor lett eller vanskelig det er å hamle opp med fenomenet mobbing og at de, når de leser boka, trekker en del paralleller til hvordan de opplever fenomenet på sin skole. Det kan synes som lesing av boka kan gjøre det lettere for de som blir mobbet å si fra, og at innholdet i boka bidrar til en holdning om at det er rett å si fra til voksne. Boka motvirker dermed oppfatningen om at det er galt å sladre, selv om det fortsatt er noen som er redd for å bli kalt sladrehank. Redselen for selv å bli mobbet hvis en sier fra kommer samtidig fram.

Gjør situasjonen lettere for elever som blir mobbet

Eksempler på utsagn:

- Om personen i boka hadde sagt fra kunne det gått bedre. Tror den hjalp litt for den som blir mobbet...
- Lettere fordi de kjenner seg igjen
- Tror det blir lettere.. – Hvorfor? – Fordi man føler seg bedre og er lei av å bli mobba. Det blir lettere å si det ut enn å holde det i hodet sitt hele tiden.
- Noen i klassen har begynt å skjerpe seg litt, men ikke alle - - Kanskje lettere for den som blir mobbet å si fra? – Ja, ville hjelpe han – få den som begynte mobbingen til å slutte eller få han som blir plaget vekk, eller rope på Zero (Elevene kaller de som har inspeksjon i friminuttet for Zero).

Gjør det lettere for tilskuerne å si fra?

Eksempler på utsagn:

- Lurt å si fra, merket ikke ellers noen forandring, – lettere å si fra hvis noen blir banket?
- Kanskje det blir lettere. – Noen er redd for å si fra. – Kan få bank for å sladre.

Det kommer fram at en skal både ha status og en viss styrke for å tørre å si fra, dvs at mobbing handler om maktforhold. Eksempel på utsagn:

- Det er vanskelig å si fra alene, stå i mot mobberen, kan selv bli mobba. – Vil ikke bli sladrehank
- Kommer an på hvor mye trøkk du har, hvor gammel du er, om du har trent mye.

En av samtalene illustrerer at måten de voksne reagerer på er viktig å tenke gjennom;

Jeg sier nå fra til vennene mine. – Det er litt vanskelig å si fra til de voksne. Det blir mye styr. Det er lurt å vente med å si det til foreldre.

Vanskeligere å si fra om den mobbing som er verbal eller sosialt utstøtende

I en samtale med et av elevparene kom det fram at elevene syntes det var lettere å si fra om fysisk mobbing enn den mobbingen som foregår verbalt. Eksempler på andre former for mobbing enn den som gir seg uttrykk i fysiske overgrep var:

- ... Ja, for eksempel alltid velge slik at den samme blir sist, stående igjen.
- ... Noen blir også mobbet for klær og ski, for eksempel for at skiene er for små, for gamle osv, for at klær ikke rett merke. – Den som blir mobbet, kan f. eks få spørsmålet: Kjøpt på FRETEx?

Ikke så stor betydning for de største elevene?

Det synes å herske en oppfatning blant noen om at de større ordner opp selv;

Bare de små som sier fra til Zero. De andre slår til, ordner opp selv.

I tillegg synes mange å tro at boka og samtalene om den ikke virker på elever som er eldre eller jevngamle med dem selv;

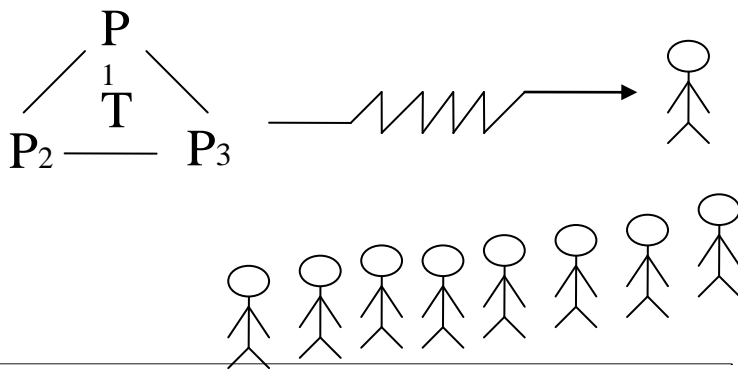
Det har ikke hjulpet i 7. klasse. Dem fortsetter å plage noen, noen bruker briller og sånn. – Nei, tror ikke 6.- og 7.- klassinger bryr seg. Hvis 3. klasse hadde lest boka, ville den ha virket. Kan hende at noen ville ha sluttet... nei tror ikke de ville sluttet – i hvert fall ikke de store elevene.

Hvis en jevnfører dette med teorien i Zero om at mobbing kan ha sammenheng med en proaktiv aggresjon, vil det være slik at den som mobber opprettholder sin maktposisjon i gruppa ved å ydmyke andre. Jfr også relasjonell aggresjon, som er mer indirekte og mer vanlig blant jenter og som har form av spydige kommentarer, bakvasking og ekskludering, men som også bidrar til å opprettholde maktposisjon, spesielt i jentegrupper. (Yoon 2004).

Tilskuernes rolle

Tilskuerne er imidlertid viktig for å opprettholde maktposisjonen. Når det er mulig for den som mobber å opprettholde makt over tilskuerne kan årsaken være at de er offer for en ”falsk” kollektiv forestilling om de andre, ingen andre vil si fra, en blir utestengt selv hvis en tar til motmæle mot mobberen. Mobbesituasjonen der 3 elever mobber en medelev og tilskuernes rolle kan illustreres på følgende måte:

EN MOBBESITUASJON

Illustrasjonen er fra Zeros kursopplegg for lærere. (Transparent nr 7).

Zeroprogrammet bygger på forskning og teori om mobberens pro-aggressivitet, noe som har betydning for mobbeatferd. Mobberens opplevelse av makt og offerets avmakt stimulerer mobberen og gir følelse av sosial gevinst. Avmakten fører til tilsvarende opplevelse av tap for offeret. Gruppetilhørighet, at mobberne er inne og offeret utafør, forsterker opplevelsen av

sosial gevinst. Mobberne kan godt vite at det er galt det de gjør, men det at mobbingen oftest skjer i grupper, gjør at det skapes psykologisk distanse til offeret. Det skjer en legitimering fordi andre gjør det og en finner egenskaper ved offeret som forklarer og unnskylder overgrepet. Samme hva offeret gjør blir det galt, og gir anledning til utdefinering og /eller ”hevnaksjon”. Plagerne kan slik som det er illustrert med de tre P-ene ovenfor, oppleve tilhørighet og samhørighet. (Illustrert med T-en i i skissa ovenfor). Fellesskapet styrkes ved at en er utenfor, offeret. I grupper skjer det også lett en oppløsning av ansvar, det skapes en psykologisk distanse til den som blir plaget og tendens til legitimering.

Det er ofte tilskuere når mobbing foregår. De deltar ikke aktivt på noens side og kan betraktes som en taus majoritet. Tilskuerne utsettes lett for et gruppepress og feiltolker gjerne situasjonen. Selv om de er mot mobbingen griper de ikke inn fordi de tror de andre er for. Dermed tør de ikke eller hindres i å støtte offeret. De får også et behov for å legitimere at de ikke griper inn og minske skyldfølelsen. (Roland og Sørensen, 2003:16). Det er derfor viktig å bevisstgjøre elevene i forhold til hva som foregår og mobilisere de til å gripe inn. Hvis elevene selv medvirker aktivt og støtte hverandre i kampen mot mobbing, avtar den sosiale gevinsten til de som mobber. Svært viktig er det også at den som utsettes for plaging opplever støtte og får en verdsatt rolle. Det skjer i *Den gamle anorakken*. Jan Erik blir en helt i stedet for et offer.

I denne prosessen tilstrebes at de voksne er gode rollemodeller, viser engasjement og markerer klar avstand til alle former for krenkende atferd.

Et oppfølgingsspørsmål om tilskuernes rolle var:

Tror du historien bidrar til at den som vet om eller ser at noen blir plaget, vil prøve å få slutt på det? Hvis ja, hvordan det? Hvis nei, hvorfor ikke?

Det er bare et par stykker som trekker fram Eli, en jente i boka som forsvarte Jan Egil og sa skarpt i fra at de andre skulle slutte å erte og plage han. De som husker henne, betegner henne som *snill*. En husker henne uten at vi spør direkte om det, og sier: *Kanskje fordi boka tar opp at jenta kommer og sier fra til mobberne.*

Det kan samtidig synes som lesing av boka hos en del elever har gitt større bevissthet om hva mobbing innebærer, og at de i større grad tar den som blir utsatt for mobbingen sitt perspektiv. Noen tror at boka kan bidra til at elever kvier seg mer for å mobbe andre fordi lesing av boka har bidratt til at de lettere skjønner at de gjør noe galt og at det reduserer den psykologiske distansen til den som blir plaget. Her er noen av svarene:

- Tror man kan forandre mening når man har lest boka, særlig om man er en som mobber.
- Ja, fordi de kan skjønne hvordan det er å bli utestengt og mobba.
- De kan tenke, tenk hvis jeg ble mobba.
- Hvis jeg mobber, blir noen utenfor og ikke vil gå på skolen

Hva betydde boka for de ti elevparene?

På spørsmålet: *Hva betydde boka for deg?*, var mange elever usikre på hva de skulle si. Det kan synes som den betydde mer for de som selv har vært utsatt for mobbing enn de som ikke det. Eksempel på svar og reaksjoner:

- Tenker på at det hadde vært trist å være Jan Erik. – Det betydde ikke så mye for meg personlig fordi jeg blir ikke plaget.
- Vet ikke – greit å lese den boka – syntes det var bra å ha besøk av forfatteren som tok opp ting man blir mobba for, klær, utseende etc. (Par fra 6.- klassetrinn).
- Vi tenker på andre elever etter at vi leste boka. – Tenker ekstra på den, når vi ser elever som blir mobbet. – Noen lærere ser ikke mobberne.
- Ingen ting / Ingen ting spesielt. – De som intervjuer ser litt forbauset ut, og en litt motstrebende tilføyelse kommer: *Det kunne vært bedre hvis vi hadde snakket litt om den i klassen.*

Siste svaret er interessant, for akkurat dette paret likte måten gruppearbeidet var organisert på i tilknytning til lesingen av boka, men de oppfattet tydeligvis ikke gruppearbeidet som å snakke om boka i tilknytning til temaet mobbing. I følge opplysninger om opplegget, var boka også diskutert i samlet klasse, men denne diskusjonen synes ikke å ha berørt disse elevene siden de tydeligvis ikke husker den.

Synspunkter på hva som bør gjøres

Elevene har også synspunkter på hvordan mobbing arter seg i eget skolemiljø og hva elever, foreldre, lærere, skoleledelse og personale på skolefritidsordningen kan gjøre for å motvirke at mobbing skjer. Disse synspunktene er oppsummert og følger rapporten som et vedlegg.

3. Har lesing av skjønnlitteratur betydning for elevenes holdning til mobbing? Her eksemplifisert ved lesing av *Den gamle anorakken*

Spørsmålet vi stilte i starten av prosjektet var:

Har lesing av skjønnlitteratur om temaet mobbing innvirkning på elevers forståelse og empati, og hva betyr det for elevenes tanker om elevenes og de voksnes rolle i arbeidet med å forebygge og stoppe mobbing?

Det ser ut til at boka engasjerte de fleste elevene. De identifiserte seg med hovedpersonen og så paralleller til egen skolesitasjon. (Roland 2008:104). Ut fra samtalene kan det synes som guttene er litt mer handlingsorientert, at de i litt større grad enn jentene er opptatt av det som skjedde i boka, for eksempel seilingen på isflaket. Samtidig er det en svak tendens til at jentene er litt mer opptatt av relasjoner. Et elevpar uttrykte også at mobbingen tar forskjellige former: *Jenter snakker, fryser ut andre og guttene slåss – men begge mobber like mye.* Utsagnet er i tråd med nyere forskning og litteratur om mobbing. Vi har kanskje hatt en tendens tidligere til å overse mobbing blant jenter fordi den er mer usynlig og indirekte. (Munthe og Vaaland 2004: 245) og (Owens 2000). Det synes imidlertid ikke være noen forskjell i synet på tiltak mot mobbing. Det syntes ikke som jentene hadde vanskelig for å identifisere seg med hovedpersonen selv om det var en gutt. Vi har derfor ikke skilt mellom utsagn fra gutter og jenter i oppsummeringen.

Roland (2007: 104), sier at i god litteratur identifiserer leseren seg ikke bare med den som lider overlast, men også med *heltene*, de som trosser fare og setter standard. I *Den gamle anorakken* er det i første rekke medeleven Eli som kan betraktes som en slik helt fordi hun tør å si fra til de andre om at de skal slutte å plage hovedpersonen, Jan Erik, men hun blir for lite framtrædende i historien til at elevene husker henne i ettertid. De er mest opptatt av Jan Eirik

og Torild – den som blir plaget og den som plager. Selv om Torild har vært det vi ut fra teorien i Zero kan karakterisere som *en mobber*, blir hun på slutten av boka en god modell når det gjelder å vise anger, reflektere over og innrømme at det hun har gjort mot en medelev er galt. Hun tar også ansvar for å rette opp det hun har gjort, ber om unnskyldning og tilbyr seg å hjelpe Jan Erik med lesingen. Det synes å ha en positiv effekt. Det viser at også den som mobber har mulighet til å forandre seg og tildeles en ny rolle.

Jan Erik framstår også som en helt, han blir i handlingen på slutten av boka beskrevet som sterk og modig. *Offerrollen* er borte.. Det gjør det trolig lettere for elevene å identifisere seg med han fordi det å være offer i seg selv kan forbindes med en taperstatus og være skambelagt. Offerstatusen oppleves ikke bare som nedverdiggende av den som blir mobbet, men personen kan også i tilskuernes øyne oppfattes som mindreverdige. Det gjør det mindre emosjonelt belastende for både overgriper og tilskuer å forsvare overgrepet å si at det kan være noen egenskaper med offeret som forklarer ugjerningen eller unnfalldenheten i forhold til å si fra. Det gir mulighet for en sosial distanse. (Roland (2007: 76). I den forstand skjer det kanskje en kognitiv reorganisering når det gjelder oppfatning av offerrollen gjennom å lese en slik bok, en annerledes måte å tenke på som også overføres til mobbesituasjoner i skolehverdagen. Som et par av elevene sa: *Vi tenker på andre elever etter at vi leste boka. – Tenker ekstra på den, når vi ser elever som blir mobbet.* Det kan tyde på at lesing av boka har bidratt til elevenes empati, en evne som gjør at vi i større grad er opptatt av andres ve og vel og gjør oss vår overfor hvordan andre har det.

Leseprojektet hadde en funksjon ut over det at elevene skulle bli gode tekniske lesere. Det er også lagt vekt på erkjennelse, at elevene skal forstå seg selv og andre ut fra boka de leser. I følge Skardhamar (1993: 52), gjelder ikke spørsmålet bare om eleven har lært noe om boka, det vil si den språkskapt fiktive virkeligheten, men av boka, om verdier i boka er overførbare til livet utenfor fiksjonen, om lesingen ga vekstpotensiale for eleven. Samtidig som elevene får lesetrening og øving i å tolke og forstå et innhold, har skjønnlitteraturen her en oppdragende funksjon. Den formidler et verdiinnhold og bidrar til identitetsdanning med fundament i et grunnleggende verdisyn. Valg av skjønnlitteratur i skolen vil dermed ikke være bare et spørsmål om å gi barna spenning og opplevelse som en vei til grunnleggende ferdigheter i lesing, men også være et spørsmål om etikk. Da vil det også bli viktig med verdianalyse i samtaler om litteraturen: Hvilke verdier og holdninger formidler den skjønnlitterære teksten? 6.-klassingene har jobbet i grupper etter et systematisk opplegg som elevene uttrykker at de har likt godt. Selv om ikke alle elevene helt syntes å se sammenhengen

mellom rollene de hadde hatt i gruppearbeidet og bokas innhold, bidro opplegget trolig til samtaler som elevene ellers ikke ville hatt og til refleksjon omkring bokas innhold.

For 5. trinn var det et litt mer tradisjonelt og mindre leseopplegg, men samtaler i klassen og vekslingen mellom høgtlesing fra læreren, fortelling og stillelesing bidro trolig til å sikre at elevene fikk med seg innholdet i boka og kunne delta i samtalene.

Gjennomgangen av boka i begge klassene viser at lesing ikke bare er en individuell ferdighet, men og en sosial samhandling, jfr Håland, Helgevold og Hoel (2008: 13, 9):

Forfatteren deler teksten sin med lesaren, lesarar deler teksten med kvarandre, dei refererer og kommenterer. Interaksjon mellom menneske er ein viktig del av det å lesa og skriva. Samtale om tekst følger tett på og heng saman med sjølve lesinga.

De understreker også at å samtale om teksten kan gi elevene en dypere forståelse av innholdet gjennom at elevene får reflektert over sine egne kunnskaper sammen med kompetente andre, i dette tilfellet medelever og lærere. Arbeid i grupper gir elevene anledning til å arbeide sammen for å oppdage, dele og diskutere ideer omkring teksten. Det kan også være en effektiv metode for å få elevene til å ta ansvar sammen, blant annet for å mestre en oppgave, og metoden kan samtidig gjøre elevene tryggere på hverandre. Da er det viktig å stimulere til samarbeidslæring og felles problemløsning i stedet for konkurranse. Diskusjonene skal i tillegg kunne stimulere til kognitiv konflikt gjennom å utfordre elevenes allerede etablerte kunnskap (Mortensen-Buan (200: 194, 185).

Skal en forebygge mobbing, synes samarbeidet mellom elevene å være viktig fordi det gjelder ikke bare å utfordre den enkelte elevs holdninger og verdier, men også å bidra til en kollektivt endret oppfatning om mobbing. Skal skjønnlitteraturen bidra til en god opplevelse, økt personlig og sosial innsikt, er det også viktig at elevene har en opplevelse av å lykkes med lesingen, slik at samtalen om innholdet i utgangspunktet ikke knyttes til en negativ opplevelse. Det kan derfor synes lurt hvis en har en klasse med en del lesesvake elever at en gjør som læreren til elevene i 5. klasse gjorde, leser en del høyt og dramatisere deler av boka samtidig som vanskelige ord forklares ut fra den konteksten de står i. I de hele synes det viktig å variere metodene for å unngå at leseopplæringen og strategiundervisningen blir monoton og demotiverende (Mortensen-Buan 2008: 185).

Den gamle anorakken beskriver et litt annet samfunn enn det vi finner i dagens skole. Det gjør nok at en del elever ikke umiddelbart kjenner seg igjen. Men de kjenner igjen de

mellommenneskelige fenomenene og kan snakke om og ha meninger om dem. Indirekte får de også gitt uttrykk for hva de mener om å mobbe klassekameraten. Vi ser og at de i samtalene med studentene og oss som prosjektledere har mange gode forslag til hva som skal til for å bekjempe mobbing og få en trivelig skole. (Jfr vedlegg til rapporten).

Litteraturen gir distanse til et tema som kan være vanskelig for elevene å snakke om. Gjennom fortellinger i kulturen skaper vi et bilde av oss selv og vår plass i verden og får modeller for identitet og handlingsmønstre. (Penne 2001, s 36). Vi gir verden mening ved å ta til oss andres fortellinger eller fortelle om den. Ved å snakke om verdispørsmål tilknyttet litteratur kan skolen gjennom språket utvikle den moralske argumentasjonsevne. Det vil si å kunne begrunne verdinormer, å lære å respektere dem som er annerledes, og utvikle empati med de som har det vanskelig. (Ziehe i Penne 2001, s 57),

Vi møter fortellingen med vårt behov for å forstå. Poenget vil være knyttet til en form for verdiladning – enten med positiv eller negativt fortegn. Elevene tar stilling – de synes noe om måten Jan Erik ble behandlet på.

Fortellingen om den gamle anorakken er fra ei annen tid. Vi kan samtidig si at fortellingens vesen er at den springer ut av samspillet mellom det vanlige og det uvanlige. Vi forstår ved å ta utgangspunkt i hverdagens forventninger og vaner, samtidig må vi bryte disse vanene for at nye fortellinger skal bli skapt. Vi har tidligere pekt på at mobbing kan forklares som et resultat av proaktiv aggresjon, et spill mellom makt og avmakt og psykologisk distanse til offeret. Denne måten å betrakte en situasjon på, kan lett sette seg som en handlingsstruktur, en vane, slik er det bare, forklaringene godtas og overgrepet fortsetter. Verken overgriper eller tilskuer griper inn eller ser hvordan det er for den som er offer for overgrepet. Til slutt kan selv offeret tro at det er en skjebnebestemt tildragelse, og blir til en brikke i stedet for en aktør i eget liv. Det er det Hanna Arendt kaller *den banala ondskan*. (Hägglund 2004). Når nye fortellinger blir skapt kan vanen brytes og bidra til ny erkjennelse i måten vi tenker på. (Jf Rørnes (2007: 149 – 159). I fortellingen ser elevene paralleller til egen situasjon som bidrar til nye fortellinger fra egen hverdag.

Barn fra 7 til 12 år er ennå mer opptatt av kompliserte handlingsmønstre enn av personens indre liv. De er fortsatt på handlingsplanet mer enn på det reflekterende. De omsetter erkjennelse med hva de synes det er riktig å gjøre og når de forteller, forteller de om hvem som gjorde hva, ikke så mye om motivene og følelsene bak. De forventer derfor en helt som

er enkel og forutsigelig. Både Jan Erik, som er hovedperson og ”offer”, og Torild som er ”mobber” blir tydelige, samtidig som de er et bevis på at endring går an. Vi ser også at de voksne personene i boka endrer seg i forhold til hvordan de oppfatter sin rolle.

Leserne er tilskuere. De er til stede i det fiktive universet og samtidig i stand til å evaluere det som skjer der. De tenker over det som skjer og tar stilling til det, kommer med tolkninger og reaksjoner og jamfører med egne opplevelser. (Penne 2001: 304)

Wolfgang Iser sier at lesing baserer seg på en kulturell forståelse. Lesing kan ses på som en vekselvirkning mellom egne skjema og innholdet og strukturen i teksten. I følge Iser (i Penne 2001: 284) medvirker 3 aspekter til at leseren får kontakt med teksten:

- a. Teksten må ligne livet
- b. Leseren må ha en forforståelse som aktiveres
- c. Teksten må kunne *oppleves* under lesingen som en *sammenhengende helhet*

Den forståelse som elevene på forhånd har fått gjennom programmet Zero aktiviseres og virker inn på tolkningen av teksten i boka, litt avhengig av hvor godt forhold elevene har til Zero.. En elev som er i opposisjon til både skolemiljøet og oss som intervjuer, sier at Zero skulle egentlig betydd mindre lekser eller ikke lekser i det hele tatt, at lærerne ikke skulle vært så strenge og at det skulle vært lov å spise godteri og hatt på mobilen.

Elevene fikk i samtale med studentene og oss prosjektledere spørsmål om innholdet i boka, hvilken betydning elevene trodde at lesing av boka kunne ha for elevenes syn på mobbing, og spørsmål knyttet til synspunkter på hvordan mobbing kunne motvirkes i eget skolemiljø. Vi har dessverre av praktiske grunner ikke kunne ha en felles oppsummering med studentene om samtale. Av deres notater har vi likevel inntrykk av at elevene har besvart spørsmålene så seriøst som det lot seg gjøre, til tross for at spørsmålene krevde at de både hadde fått med seg innholdet i *Den gamle anorakken* og hadde reflekterte holdninger og tanker om utfordringer i arbeidet mot mobbing i eget skolemiljø.

Vi har sammenlignet essensen i elevenes budskap med avslutningen på en vitenskapelig artikkel av Munthe og Vaaland (2004). Artikkelen handler om mobbing som tverrfaglig tema i lærerutdanningen. Forfatterne sier på bakgrunn av nasjonal og internasjonal forskning at konteksten, hvordan skolen fungerer som organisasjon, er av betydning for omfanget av mobbing. Gode relasjoner mellom lærer og elev er av stor betydning. Det sier også elevene ved Reinen, de sier at lærerne skal bry seg. Det kommer fram av elevenes uttalelser at det ikke

er alltid lærerne griper inn eller ser hva som foregår – de bør være mer tilstede i dobbel forstand. De må ikke bare se, men også lytte til elevene. Det stemmer også med Munthe og

Vaaland sine konklusjoner. Lærere må forstå mer av mobbing som fenomen, de må vite hva de skal se etter for å avdekke mobbing og de må vite hvordan de kan stoppe den. Elevene og

forskerne synes også samstemt om at skolen må samarbeide med foreldrene, og at skoledelsens rolle er viktig, fordi arbeidet med holdningsdannelse og tiltak må foregå på hele skolen. Et godt lærings- og skolemiljø motvirker mobbing i seg selv.

Litteraturliste

Hägglund, S. (2004): När mobbning er ok Om mobbning som uttryck för kollektiv kunnskap och delade värdsystem. I Thelin og Eilliamson (red). *Nya forskningsperspektiv på mobbning. Dokumentasjon av en forskarkonferens om mobbning 24.25 september 2003*. Nordisk Ministerråd, Stockholm.

Kamplid, I., Tromsø PPT (2005): '[Fortellinger mot mobbing](http://www.utdanningsforbundet.no/upload/Pdf-filer/Publikasjoner/Rapporter/Mobberapport85.pdf)' i Nordahl, T.: Lokalt arbeid mot mobbing i barnehager og skoler NOVA, Utdanningsforbundet.
<http://www.utdanningsforbundet.no/upload/Pdf-filer/Publikasjoner/Rapporter/Mobberapport85.pdf>

Knutsen, O. (2005): *Mobbing i skolen, årsaker, forekomst og tiltak*, Fredrikke nr 1, HiN, Organ for FOU-publikasjoner

Mortensen-Buan, A-B. (2004): Lesestrategier og metoder. Arbeid med fagtekster i klasserommet i Maagerø, E. og Tønnesen, E. S. (red) (2006): *Å lese i alle fag*, Universitetsforlaget

Munthe, E. og Vaaland, G. S. Mobbing som tverrfaglig tema i lærerutdanningen i Brekke, Mary: *Norsk lærerutdanningsdidaktikk i endring*

Olsen, Herolv Karstein (2006): *Den gamle anorakken*, (Valle) Setesdalsforlaget 2006

L. Owens, L. Shute R. og Slee P (2000): " *Guess what I just heard!*": *Indirect aggression among teenage girls in Australia*, *Aggressive Behavior*, 26, pp.67-83. School of Special Education and Disability Studies, Flinders University of South Australia Adelaide, South Australia

Penne, S. (2001): *Norsk som identitetsfag*. Universitetsforlaget, Oslo 2001

Roland, Erling (2006): *mobbingens psykologi. Hva kan skolen gjøre?* Universitetsforlaget, Oslo, 2007

Roland, Erling/ Vaaland, Grete Sørensen (2003): *Zero, SAFs program mot mobbing. Lærerveiledning*, SAF Høgskolen i Stavanger Roland, Erling: *Sannhet for barn – løgn for skolen*. HiS. 2004

Rørnes, Karin (2004): Morten mobber Mona I *Skolepsykologi* 6/2004

Rørnes, K. (2007) *Det motstandsdyktige "mobbeviruset"*. Høyskoleforlaget

Skardhamar, A-K. (1003): *Litteraturundervisning. Teori og praksis*. TANO AS

Håland, A., Helgevold, L. og Hoel, T.(2008): *Lesing er...* På oppdrag av utdanningsdirektoratet Lesesenteret. Universitetet i Stavanger.

Yoon, J.S., Barton, E. Taiariol J. (2004) *Relational aggression in Middle School: Educational implications of developmental research*. *Journal of Early Adolescence*, vol24 no3 pp.303-318.

Vedlegg:

Spørsmål knyttet til elevenes egen skolehverdag, synspunkter på skolemiljøet og hvordan mobbing kan motvirkes

Disse spørsmålene har ikke direkte med innholdet i boka å gjøre, men forteller noe om de holdninger og kunnskaper elevene har om fenomenet mobbing slik de opplever det fra egen skolehverdag. Når vi har tatt det med er det fordi vi tror kjennskap til et tema også betyr noe for det engasjement og den forståelse som ligger til grunn for lesning av en skjønnlitterær bok. Litteraturens forebyggende effekt kan således ikke ses uavhengig av de holdninger, kunnskaper og begrepsapparat elevene sitter inne med fra før om temaet. Det kan samtidig tenkes at svarene på de kommende spørsmålene er påvirket av at de nettopp har lest boka: *Den gamle anorakken*. Det kan også hende at boka aktiviserer kunnskaper de har fra før. Ikke minst representerer denne delen et elevsyn på hva som oppleves som viktige tiltak.

Hva er Zero?

Alle elevene i undersøkelsen synes å vite at skolene deres er en *zeroskole*, og at *zero* i denne sammenheng betyr null mobbing. Noen synes også å forbinde ordet *zero* med zerovestene som inspiserende lærere har på ute i skolegården. De snakker blant annen om at når noen blir plaget, kan vi si fra til *Zero*. Mange mener at det er for få voksne ute i friminuttene. Et par jenter nevner eksplisitt at *zero* betyr at elevene skal si fra når det skjer mobbing, at alle skal være snille mot hverandre og ta alle med. De forteller samtidig at det er en gutt i klassen som blir manipulert (av bakspillere) til å mobbe andre. – Det forteller oss at kanskje er det lurt å snakke med og få rapporter fra elevene av og til – de ser trolig mer enn de voksne hva som egentlig foregår.

Hva skal til for at alle elever skal ha det bra og trives på skolen?

Svar på spørsmålet: *Hva mener du/dere det er viktig å gjøre for at alle elever skal ha det bra på skolen? Elevene mener at:*

Det er viktig at alle har noen å være sammen med.

Eksempler på utsagn:

- Læreren vår er glad når vi spør om Helene (navnet er forandret) vil være sammen med oss. Viktig å si ja når noen spør om de kan være i lag med oss. Sigurd (navnet er forandret) er alltid alene, står mot en vegg.
- Være mer snill mot hverandre – om de som er utenfor vil *være i lamme* –

At det er viktig å være greie mot hverandre og ikke komme med stygge og sårende kommentarer:

Eksempler på utsagn:

- Ikke mobbe, at man er snill og behandler hverandre godt
- Alle må passe på seg sjøl at de ikke mobber
- Prøve å hjelpe, være snill mot lærere, ta hensyn til andre, være grei, si fra hvis man har noe inni seg.
- Være forsiktig hva vi sier om og til andre. Sier en noe negativt, da vil andre også snakke nedsettende om vedkommende (spre rykter). For eksempel ikke si: ”Din bæsj”. - Hjelpe de som blir plaget.
- Ikke være frekk og kalle dem stygge ting for annerledes hudfarge.
- Være snille mot andre. Ikke komme med stygge kommentarer f eks om at klær er kjøpt på Nille, funnet på søppelfyllinga eller si til en elev slikt som: ”Kor stygg du er”, ”Ka, ha du klipt deg”, ”Korsen mote e det dær”.
- Det er stygt å himle med øynene, peke og baksnakke.

Det må være et godt læringsmiljø og lærerne må være snille.

Eksempler på utsagn:

- Klassen, læreren må spørre alle i klassen (Under forstått: læreren må ta alle med og ikke overse noen).
- Folk må ikke flire hvis noen sier feil.
- Lærerne skulle vært snille mot oss, så skulle vi vært mer snille med hverandre.
- Høre etter og være stille (i timene) så man får lært noe.

Hva kan vi (de voksne og elevene) gjøre for å hindre at det er mobbing på skolen?

Elevenes rolle og ansvar

Svar på spørsmålet: Hva synes du det er viktig at elevene gjør for å hindre at noen blir plaget eller ertet?

Eksempler på utsagn:

Si fra til de voksne eller selv gjøre noe

Eksempel på utsagn:

- Si fra til voksne. – Gå bort og hjelpe – prøve å stoppe det sjøl

- Når mobbing forekommer? - Ta dem med til Zero.
- Det er også viktig å stoppe mobbingen gjennom å gjøre noe sjøl eller si fra til de voksne
- Si fra til de som mobber at det er ikke bra.
- -Hvis man ser noen bli mobba på må man ordne opp i det.
- Hvis min beste venn begynner å mobbe, si fra til han hvordan den som blir mobbet føler det.
- Man kan gå bort og si at man ikke skal gjøre det - skille dem.
- Den som blir plaget må også spørre om hjelp. - Jeg sier alltid fra til zero. Si fra hvis en ser noen bli mobbet
- Det er viktig at elevene står sammen mot mobbing

Det er ikke alltid enkelt å si fra eller gjøre noe.

Eksempel på utsagn:

- Har sagt i fra om mobbing og blitt kalt sladrehanke. Synes at elevene blir forskjellsbehandlet
- En kan si fra til "Zeroen", en lærer som går ute. – Det er ikke så enkelt fordi en kan bli plaget selv da.
- - har sagt fra mange ganger om mobbing som foregår. – har en venninne som sier fra om jeg blir mobbet.

Forbedre måten å være på

Eksempel på utsagn:

Hindre mobbing? Vi kan si fra til de voksne slik at de kan ta tak i det. Jeg var slem i 2. klasse. Men jeg har forandret meg. Tegnet før på skoleveggene inne, la tegnestift på stolen til læreren.. Ikke alle er greie. Lapper der det står jeg hater deg sendes rundt – det skjedde i går. Det ble bedt om unnskyldning av de som gjorde det.

Være oppmerksom på virkningene av mobbing

Eksempel på utsagn:

– når man blir mobba kan man bli kriminell har de voksne sagt. De slutter på skolen, får ikke lært noe, får ikke jobb. Har ikke noe med livet å gjøre. Blir desperat og begynner å rane.

Noen tror at å bekjempe mobbing ikke nytter

Eksempel på utsagn:

Det er umulig å få slutt på mobbing. – Ikke alle foreldre bryr seg. – Voksne mobber og. – Det blir ikke gjort nok på skolen for å forhindre mobbing. – De bryr seg ikke nok, de forstår ikke.

Om å sitte i glasshus

Eksempel på utsagn:

Det er ikke så mange som sier fra fordi de har gjort noe sjøl. Er redd for at de skal gjøre noe med det.

Lærerne og de voksne på SFO sin rolle og ansvar ut fra elevenes synspunkter

Svar på spørsmålet: Hva synes du det er viktig at lærerne og de som jobber på skolefritidsordningen (SFO) gjør?

De voksne må bry seg og reagere strengt mot mobbing

Eksempler på utsagn:

- Lærerne og dem på SFO er ok. Man får kjeft om man gjør noe galt, om man er frekk i munnen får man for eksempel ikke lov til å være der.
- Lærerne og de på SFO må hjelpe ungan med at de ikke blir mobba. – De må høre på hva barna sier og bry seg om hva barna gjør. Zero bør bry seg om barn slik som foreldre.
- Være strenge mot dem som mobber, sende brev hjem, sende dem på rektors kontor, prate med alle lærerne på skolen.

Bedre tilsyn

Eksempler på utsagn:

- Det burde alltid være en voksen tilstede i skolegården. Prøve å forhindre at det skjer...
- De må passe bedre på.
- Hvis det var 20 voksne ute, ville det vært feilfritt. – noen kan begynne å krangle, det kan bli heining
- Lærere må få hjelp av elever til å observere mobbere. Observere og streife omkring. Gjøre noe.
- Hindre mobbing? Det bør være flere voksne i friminuttene, de bør gå rundt hele skolen – og bry seg hvis noen sier fra, eks på fotballbanen.

Skolen bør si fra til foreldrene

Eksempler på utsagn:

- Læreren ringer hjem og forteller at barna har gjort noe galt. Det er viktig at lærere og foreldre prater i lag.
- Tilkalle foreldrene!

Rektors rolle og ansvar ut fra elevenes synspunkter

(Svar på spørsmålet: Hva synes du det er viktig at rektor gjør?):

Sørge for bedre tilsyn

Eksempler på utsagn:

- Rektor bør gjøre det samme som lærerne, få hjelp av elever til å observere mobbere og streife omkring. Gjøre noe! (Elevparet forteller om mobbing som de har observert).
- Rektor bør gjøre sånn at det blir flere lærere ute, særlig ofte.
- – det samme som læreren. Han burde være ute og passe på han også.

Kontakte foreldrene

Eksempler på utsagn:

- ...når noen har gjort noe galt må de til rektor og han ringer foreldrene.
- Første gang jeg var hos rektor fikk jeg gelemenn. – jeg fikk en hel pose med seigmenn. Han sier at vi ikke må gjøre det. Gjør vi det igjen, må han kontakte foreldrene og da blir han sur.
- Gi beskjed hjem. Først snakke med eleven. Spørre koffør. – Plagerne må få kjeft hjemme og advarsel. Hvis de gjør det en gang til, må det skje noe.
- Ringe til foreldrene til de som blir mobbet.

Rektor må være snill og samtidig være streng / snakke elevene til rette

Eksempler på utsagn

- Noen elever sier det er en fryd å gå til rektor – av og til får en godteri av rektor, det hjelper. Rektor ser snill ut, er grei. – Han bør snakke med elevene.
- Rektor? Hun / han kan ta det opp på ei *zerosamling*, kan snakke om det i alle rom – Hvis det e nån som mobbe, kan man ta dem ut.
- – Har aldri vært hos rektor. - Spørs kor alvorlig det er det en har gjort. Ville vært snill hvis jeg var rektor. Kjeft + godter. Noen har fått godteri hos rektor. – Hvordan virker det?, spør intervjuerne. – Det virket i hvert fall på Frank (en medelev, navnet er anonymisert).

Kommentar til siste utsagnet:

Rektor kunne ved gjennomlesning av manuset til denne rapporten ikke huske at han hadde delt ut godterier til elever ved noen anledning. Dette kan tolkes slik at det viktigste budskapet er at elevene har opplevd å ha en god relasjon til rektor, at det var ok å snakke med han og at de hadde tillit til at han kunne gjøre noe.

Ordne opp i krangling

Eksempel på utsagn

Rektor bør prøve å få dem til å bli venner – Ordne opp i krangling. Ta initiativ til at det blir laget venninnekveld, dra hjem til hverandre en kveld i uka.

Foreldrenenes rolle og ansvar ut fra elevenes synspunkter

(Svar på spørsmålet: Hva synes du det er viktig at foreldrene gjør?):

Eksempler på utsagn:

De må snakke med ungene

Eksempler på utsagn:

- Det er viktig at foreldrene snakker med ungene om det, de må ha riktig oppdragelse og prate om det. De må hjelpe til med leksene. Barna må også fortelle hva som har skjedd på skolen og foreldrene må spørre.

- – at de snakker med ungene, gir litt kjeft, snakker med streng stemme. De må snakke med ungene hvis de mobber andre. – ja de må kjefte og gi signal på at det ikke må skje igjen. - Foreldre må også vise hensyn til barna. Hvis foreldre er snille med barna, er barna snill mot andre.
- De må bli sur på ungene sine når de kommer hjem. (gjelder de ungene som mobber andre).
- Foreldrene må bry seg – det er ikke alle som gjør det. De må snakke om mobbing.
- Foreldrene– de kan bry seg. Snakke med lærerne, og spørre barna hvordan det har vært på skolen.

Si fra til skolen slik at skolen kan stoppe mobberne

Eksempler på utsagn:

- De tar det opp med den som mobber hjemme, skolen bør ringe hem og si fra. – Da må de ringe til skolen for å få dem som mobber til å slutte. Begge elevene understreker: Det er viktig å si fra hvis en blir plaget igjen og igjen og at foreldre som ser noe sier ifra.
- – Ringe til skolen og si fra når ungene blir erta.

Reagere med sanksjoner hvis ungene ikke slutter å mobbe

Eksempler på utsagn:

- Må snakke med ungene, ta bort spell, ukelønn, gi husarrest hvis det gjentar seg
- Gi husarrest, ikke tv, ikke data (hvis ikke det blir bedring)